

Леся Вашків

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, filolog027@elr.tnpu.edu.ua

ТВОРЧА ПОСТАТЬ МАРКА ВОВЧКА У КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Б. Лепкий – автор однієї з перших монографічних розвідок, присвячених творчій постаті української письменниці другої половини XIX ст. Марка Вовчка (М. О. Вілінської-Маркович). Повна назва видання – «Твори Марка Вовчака з життєписом авторки й життєписними матеріалами». До її першого тому, що з'явився в «Українській Накладні» у Берліні 1923 р., увійшли власне життєпис та життєписні матеріали, переважно листи: як до Марка Вовчка, так і писані нею, її чоловіком Опанасом Марковичем; а також листи, котрих адресантами були В. Маркович, Н. Дорошенко, Н. Макарова, П. Лашнюков, В. Білозерський, Б. Маркович, Т. Шевченко, П. Куліш та ін. Матеріалами, що оздобили аналізований том (структурно він дуже нагадує сучасну манеру подачі вибраних творів письменників у київському видавництві «Смолоскип». Коли вибрані проза, поезія чи драматургія, разом з критикою, публіцистикою та листуванням видаваного автора, доповнені додатками – літературно-критичними статтями, спогадами, присвятами та виступами про автора), є «Голоси критики (1857-1868) про писання Марка Вовчка», що умістили відгуки, переважно російськомовної періодики («Отечественные записки», «Современник», Русский мир», «Русское слово», «Русский инвалид», «Русский вестник» та ін.). А також спогади та характеристики творчої постаті Марка Вовчка пера П. Куліша («Хата», 1860), І. Франка («Літературно-науковий вісник», 1903), Олени Пчілки (в «Історії літератури руської» О. Огоновського), М. Скабичевського (в «Истории новейшей русской литературы») та ін.

Зміст Вступу передбачає розгляд матеріалів біографічних. Сам біографічний нарис «Марко Вовчок» Б. Лепкий поділяє на сім розділів: «В Немирові», «За границею», «Париж», «В Римі», «Знову в Парижі», «Маруся», «Поворот із Парижа».

Прикметною є виразна згадка Б. Лепкого про напрацювання у згаданій темі В. Доманицького, котрий планував написати монографію про Марка Вовчка, «втім, захворівши, полишив деякі матеріали» у Б. Лепкого ще далекого 1909 р. В. Доманицький помирає у 1910 р. Бажанню Б. Лепкого «вволити волю» В. Доманицького і видати монографію про Марка Вовчка, «розуміється, зазначуючи, що зроблене покійником, а що мною» перешкодила спочатку світова війна, що «прийшла 1914 р.», а далі «бурливе десятиліття, від 1914 до 1924» змусило дослідника робити «не те, що хотілося, а те, що треба і що можливо було робити» [4, с. XX]. Час для написання випав, коли накладня Якова Оренштайна захотіла до двох томів оповідань Марка Вовчка додати ще один (як том I) з життєписом і біографічними матеріалами авторки. Б. Лепкий погодився написати згаданий життєпис і вибрати такі матеріали, усвідомлюючи, що смерть найближчих рідних Марка Вовчка, смерть Ганни Барвінок і багатьох інших розв'язує, сказати б, руки дослідникові: «можна писати не вражаючи живого серця і не розгрібуючи незгоєних ран» [4, с. XX]. Більше того, учений був переконаний: «Історія нашої літератури мусить ясно і в повний ріст змалювати постать Марка Вовчка. А без усіх потрібних матеріалів цього не зробиш» [4, с. XX].

Не вважаючи пропоновані матеріали «найціннішою біографічною спадщиною по Марковичці», все ж усвідомлював їх вагу: хай іде до читача (й дослідника!) і «хай робить свою службу» підготовлене у Берліні видання. Вартий уваги акцент про першопублікацію у збірнику листів другого чоловіка письменниці Лобача-Жученка та її сина Богдана Марковича до В. Доманицького, в яких знайде читач нові матеріали до пізнання життя Марка Вовчка за останніх 36 літ, бо «про той період мало що було відоме не тільки нашій суспільності, але й історикам літератури...» [4, с. XXI].

Окрім покликань на П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка, М. Добролюбова, О. Огоновського, М. Петрова та ін., звертає дослідник Б. Лепкий увагу на працю В. Бойка – автора найбільшого на той час «історико-літературного начерку» про Марка Вовчка. Зосередившись на з'ясуванні надважливого

питання (авторства Марка Вовчка), Б. Лепкий підставово акцентує увагу на позиції двох «посторонніх і особисто не заінтересованих» дослідників. Йдеться про І. Франка («зажадав ревізії цього процесу») та В. Доманицького («перевів цю ревізію»). Наукова неупередженість і об'єктивність І. Франка, котрий «не піддався сугестії Куліша, Огоновського, Петрова й других і всупереч глибоко вкоріненим поглядам поставив своє твердження про авторство Марка Вовчка», захоплювала і силувала, за Б. Лепким, «дивуватися». А вже згодом В. Доманицький Франкове твердження «скріпив своїми совісними працями на основі нового і багатого матеріалу» [4, с. XXV]. Частина цього матеріалу Б. Лепкий умістив у згаданому виданні творів Марка Вовчка, здійсненому «Українською Накладнею» у Берліні.

Розглядаючи проблему авторства у контексті ще й вдачі та характеру письменниці, «її заслуг і гріхів», Б. Лепкий зауважив, що учасники полеміки (їхні імена ми назвали вище) справляють «дивне вражіння». Автор монографії не замовчує й політичних мотивів, що спричинилися до «скаламучення води» навколо Марка Вовчка: «Марковичеву зробили Московкою, навіть «нахабною» Московкою, хоч вона в своїх переконаннях була Українкою, українською мовою писала куди краще, ніж російською і (...) праці над українським словником не кидала до самої смерті» [виділ. наше – Л. В.; 4, с. XXIV]. Саме під таким кутом зору дивився Б. Лепкий на «фатальний лист» Олени Пчілки і на «вперте обстоювання» інших українців доброго імені Опанаса Марковича через, на переконання вченого, кривду імені його дружини.

Аналізуючи наукове письмо Б. Лепкого, зокрема, його міркування про Марка Вовчка, висловлюємо згоду зі спостереженням Є. Нахліка про те, що Лепкий як літературознавець «стояв «на роздоріжжю» між позитивістською методологією та новими віяннями в науці про літературу, насамперед естетичним уявленнями імпресіоністів» [3, с. 133]. Учений одночасно з описом фактів при висвітленні життєвого та творчого шляху Марка Вовчка застосовував імпресіоністичний підхід, що визначило і його особисту літературознавчу стилістику.

Список використаної літератури

1. Голомб Л. Питання розвитку української поезії в літературознавчій концепції Б. Лепкого. *Б. Лепкий – видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника)*. Тернопіль, 1993. С. 13-23.
2. Золота Липа. Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами / зладив Зенон Кузеля. Берлін: Українське слово, 1924. 260 с.
3. Нахлік Є. Б. Лепкий як видавець і дослідник літературної творчості П. Куліша. *Б. Лепкий – видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника)*. Тернопіль, 1993. С. 132-138.
4. Твори Марка Вовчка з життєписом авторки й життєписними матеріалами. Т. 1: Життєпис і життєписні матеріали. Київ-Ляйпціг : Українська Накладня, 1923. 298 с.
5. Хороб С. Богдан Лепкий – історик української літератури: методологічний концептуалізм. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали між. наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Тернопіль: ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 261-273.